

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Україна впродовж віків перебувала під владою Великого князівства Литовського, Кримського ханства, Османської імперії, Молдови, Польщі, Московської держави, а її землі не були територіально цілісними. Це в свою чергу перешкоджало політичному самовизначенню України. Укладення Люблінської унії (1569 р.) зумовило утворення Речі Посполитої, тому більшість українських територій із Києвом включно увійшла до складу новоутвореної литовсько-польської держави. Відповідно, на них поширювались усі її правопорядки. Для польського капіталу в “руських” районах Речі Посполитої, а також для польської цивілізації Люблінська унія відкрила широкі можливості.

Сумні реалії поневолених земель визначили політичне становище України. [Кухта Б. З історії української політичної думки. – К.: Генеза, 1994, С. 55 – 58]. Сукупність збігу історичних обставин, творчої енергії давньої культури, потреб та запитів часу вплинула на виникнення національної школи XVI – початку XVII ст.ст. Причини появи Академії містилися в даному історичному періоді, Київська школа була “немовби результатом усього пережитого”. [Грунський Н. К. Национальная школа Юго – Западной Руси в XVI – начале XVII в. // Русская школа.- 1908. – № X. – С. 31 – 47].

В зв’язку з соціально-політичною ситуацією, яка визначилась визвольною боротьбою українців за національно-культурне і державне відродження на кінець XVI – початок XVII ст. виникає нове бачення національної школи. Українські просвітники Герасим Смотрицький, Іван Борецький, Стефан і Лаврентій Зизанії, Захарій Копистянський та інші вірили у перетворюючу силу освіти. Автор передмови до збірника “О воспитании чад” (1609р.) також твердив, що освіта творить особистість, що з науки, немов з джерела “все доброе походить”, а занедбання українським народам “науки” (тобто шкільної освіти) викликає “наряд і все злое” [Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVIII ст. К.: Наукова думка, 1972. – С. 130 – 131].

В період XVI – XVII ст.ст. в Україні діяло 5 груп шкіл, але вони відрізнялись за ідеологічним спрямуванням, хоча методи та організація навчання були де в чому спільні: 1) братські школи і школи в полках; 2) парафіяльні школи; 3) школи протестантських общин-кальвіністів, лютеран, аріан; 4) католицькі школи орденів єзуїтів і піар; 5) національні школи інших народів, які жили на українських землях, передусім єврейські, вірменські, грецькі та ін. [Микитась В. Л. Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994.- С. 50-51]; [Митюров Б. Н. Развитие педагогической мысли на Украине в XVI – XVII в.в. -К.: Радянська школа, 1968.- С. 34-35]; [Хижняк З. І. Києво-Могилянська Академія. Суспільно-політичні й ідеологічні передумови виникнення вищої освіти на Україні // Тов-во ”Знання” України. – Серія 1: Час і суспільство. – № 3. – К.: Знання, 1991. – 230 с.] Виховуючи патріотизм, любов і повагу до свого народу, ґрунтуючись на вітчизняних засадах, маючи демократичний характер, виступаючи генератором ідей гуманізму в Україні,

братські школи стали вищим щаблем на шляху поставання української освіти. Ситуація погіршувалась тим, що частина української аристократії добровільно зрікається батьківської віри та приймає католицтво, щоб не позбутися власної вигоди. Знайдено цікавий факт, що до сім'ї князя Острозького, коли після смерті князя у 1608 р., онуки та діти сім'ї стали католиками, „всі його величезні добра пішли в польські та католицькі руки на підмогу польсько – католицькій справі”. [Грінченко Б. Братства і просвітня справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. – К.: Просвіта, 1907. – С. 24]. Наприкінці XVI – початку XVII століття, намагаючись контролювати важливі галузі суспільного життя, направляючи всі свої сили на вирішення політичних та культурно–історичних питань, по суті зміцнювали православнорелігійний фундамент, на якому мала формуватись національна школа. Завдяки активній культурно – освітянській діяльності братчиків в даний період на території України, навіть в Білорусії, з'явилися чисельні „культурні осередки зі своїми друкарнями, школами, вченими: Остріг, Дермань, Євю, Кутеїнський монастир, Романів, Чернігів, Новгород–Сіверський, Луцьк, Почаїв, Вінниця, Гойськ, Сірятин і багато інших, не кажучи вже про Київ, Львів, Вільну.” [Огієнко І. Українська культура. – К.: Либідь, 1991.-251 с.]

Підсумуючи вищесказане, зробимо висновок, що основна мета діяльності братських організацій полягала у захисті православ'я, яке являлось символом етнічного існування української народності.

Національна школа XVI ст. при всій своїй недовершеності мала велике значення, “ідеї її залишилися..., а всю свою силу і міць вона передала в спадщину півдню Русі”, як зазначив дослідник братських шкіл Грунський Н. К. [Гунский Н. К. Национальная школа Юго – Западной Руси в XVI – начале XVII в. // Русская школа, 1908. – № 10. – С. 20 – 21].

Сприяючи посиленню католицького впливу, з'явившись на суспільно – політичній арені орден єзуїтів, розпочав процес колонізації української еліти. Об'єднання римсько-католицької та греко-православної вір під верховним керівництвом Ватикану на чолі з Папою Римським – це давнє бажання польської верхівки, яке намагались втілити в життя єзуїти. Перший єзуїтський колегіум було відкрито у Вільно в 1570р., який вже в той період, поєднуючи в собі дворівневу освіту, яскраво продемонстрував прагнення єзуїтів захопити монополію в освіті та вихованні юнацтва. Слід відзначити, що в містах вже існували федральні школи, а тому розпочинається натиск на керівництво міста домагання від магістрату відкриття своїх училищ. За даною угодою початкова освіта мала залишатися за федральними школами. Даної угоди не дотримувалась, так як єзуїти не спрямовували свою діяльність на народну освіту, а акцентувалась увага на залученні дітей переважно середніх та вищих верств населення, тобто носила вибірковий характер.

Безперечно, мали великий вплив саме на Києво–Могилянську академію ієзуїтські школи, які почали з'являтися в польсько–литовській державі з другої половини XVI століття. Єзуїтський орден швидко опутав сіткою своїх колегій та академіяй всю Польщу, Литву і південно – західну Русь і вступив в конкуренцію та боротьбу з Краківською Академією, а пізніше і з піарськими школами. [Historya szkół w Koronie I W / Ksiestwie Litewskiem, Лукашевича, Т. 1., 1849 г. – С. 116]. Попри всю фанатичність та ворожість єзуїтів до

православ'я, вихованці єзуїтських шкіл нерідко переходили, для довершення освіти в православному дусі, в Києво–Могилянську Колегію, а вихованці останньої нерідко завершували свою освіту в єзуїтських школах. Сильвестр Косов в своєму Екзегесисі 1635 року говорить, що, до заснування Києво–Могилянської Колегії, російські юнаки навчалися, між іншим, в Інгольштадті. [“История Киев. Академии”, С. Голубева, Вып. 1., прилож., стр. 83. А Інгольштадська академія в Баварії була іезуїтською. [*Historia szkol.*, I. Лукашевича, Т. 4. – 1851. – стр. 23.] На території польсько–литовської держави в XVII столітті функціонувало 36 єзуїтських колегій. Для нашого дослідження найбільш цікавими виявилися колегії Брест–Литовська, Камянець–Подільська, Луцька, Львівська, Несвижська, Ярославська і академія Віленська, так як рукописні видання даних учбових закладів наявні в київських книгосховищах. Тут ми маємо: 1) риторику, яку викладали в 1666 році Камянець–Подільській єзуїтській колегії; 2) діалектику, яка викладалась в 1680 році в Познанській єзуїтській Колегії; 3) філософсько-риторичний збірник Ярославської єзуїтської Колегії, 1683 року; 4) риторику, яку викладали в Перемишльській єзуїтській Колегії; 5) риторику кінця XVII століття в Несвижській єзуїтській колегії; 6) дві риторики, викладання в Брестській єзуїтській Колегії в 1686-87 та 1692-93 роках; 8) риторичні вправи, твори в 1690 році в Луцькій та Порицькій єзуїтських колегіях; 9) підручники єзуїтських колегій Львівської та Полоцької. Найбільша кількість рукописних джерел XVII сторіччя Віленської єзуїтської академії знайдено в Києві. З 1671 року нараховано таких рукописів до 13 – ти. Особливість даних підручників полягає в тому, що значна їх кількість представляє собою богословські курси, які, скоріш за все, були завезені вихованцями, які закінчували свою освіту в Віленській єзуїтській академії. Також відомо, що Стефан Яворський закінчував свою освіту в єзуїтських школах: Львівській та Люблінській Колегіях слухав філософію, а в Познані та Вільно – богослів'я.

Одним із рівнів тогочасних шкіл, доступних киянам, являли собою школи піарські. Орден піарський (*ordo piarum scholarum*, тобто орден благочестивих шкіл), заснований на початку XVII століття Йосифом Каласантим, мав на меті початкове виховання юнаків. Поступово, копіюючи досвід єзуїтів, піари відкривають вищі класи для вивчення філософії, але для слухання богослів'я відправляли своїх орденських вихованців в інші академії та колегії. Піари були менш фанатичні, ніж єзуїти, відрізнялись скромністю, не втручались в світські справи і виховували юнаків у відносно суворих порядках. До Польщі і південного заходу Русі піари перешли досить пізно з Німеччини, де в першій половині XVII століття була їх колегія в Ольмюці. Поступово деінде з'являються піарські колегії в Решові з 1655 року, Варенжі з 1688 року, Щучині польському з 1696 року. Ми спеціально згадуємо про дані піарські заклади тому що в них навчалися південно – руси, або ж розпочавши навчання тут переходили в Києво – Братську Колегію. Сильвестр Косов в своєму Екзегесисі 1635 року пише, що до заснування Київської Колегії південноросійські юнаки навчалися в Ольмюці. В 1651 році вислухав в Ольмюці філософський курс один православний вихованець, вірогідніше Варлаам Ясинський.

З уніатських підручників ми знайшли в Києві тільки філософський курс, який викладався Левом–Лукою Кишкою, в майбутньому – уніатським

митрополитом, в Володимир-Волинській колегії, заснованій уніатським митрополитом Левом Заленським. Дана колегія важлива для нас не сама по собі, а як допоміжний пункт, з якого кращі уніатські вихованці переходили, для завершення своєї освіти в Римі. Таким шляхом потрапив до Риму і тут завершив свою освіту Феофан Прокопович. [„Киев с древнейшим его училищем Академиєю”, В. И. Аскоченский, Т. 1., 1856 г., С. 307.] Велику цікавість викликає той факт, що кияни не полюбляли дисидентських шкіл і майже не відвідували їх. Існує одна лише вказівка на те, що в бібліотеці митрополита Варлаама Ясинського з власноручними замітками була рукописна риторика Георга Бекнера Ельбинга. Що ж стосується російських учбових закладів, які виникли на початку XVIII століття по прикладу Київської Академії, то це – Чернігівський Колегіум, Московська Академія, архієрейська школа в Ростові великому, створена св. Димитром Ростовським, і Колегіуми Харківський і Смоленський. Від деяких із них, наприклад Ростовської школи, Московської Академії і Смоленського Колегіуму збереглися шкільні „правила (regulae)”, які можуть свідчити про внутрішній стан *alma matris* цих навчальних закладів, тобто Київської Академії.

Дослідивши діяльність перерахованих нами західно-європейських та польських шкіл, проаналізувавши свідчення про внутрішній стрій даних шкіл, можна визначити взірець для організації Києво-Могилянської Академії на порівнюючи даному історичному відрізу. Порівнюючи найважливіші рукописи, /відомий твір Йосифа Лукашевича „История школы в Короне и в Великом княжестве Литовском от древнейшего времени до 1794 года”, Познань, 1849 – 1851 р.р., в чотирьох томах, та з окремих даних з історії Київської Академії в XVII столітті/, зроблено висновок, що ні Краківська, ні Заморська, ні Віленська єзуїтська академія до 1680 року не являли собою взірець для організації Києво-Братської Колегії. Таким чином, прикладом були колегії єзуїтські та піарські. З 1680 року Києво-Братська Колегія, після введення в курс навчання богослів'я, засвоїла правила академії, як вищого учбового закладу. Отже, за XVII століття для Києво-Могилянської Академії можна виділити дві епохи: 1) до 1680 років, 2) з 1680 і до початку XVIII століття. Єзуїтські та піарські колегії в XVII столітті належали до одного типу учбових закладів і мають навіть генетичну схожість між собою, так як піарські школи дещо запозичили в єзуїтських колегій. Різниця між ними лише та, що піарські колегії в основному були неповні і закінчувались філософським класом, тоді як єзуїтські колегії часто мали богословський клас. Києво-Могилянська Академія до кінця 1680 років не маючи класу богослів'я, скоріш за все була схожа на піарські колегії, хоча утримувала у себе багато того, що властиве лише для єзуїтських шкіл. Визначаючи витоки Києво-Могилянської Академії, проаналізувавши діяльність різних відомих шкіл (вищевказаних) XVII століття, можна вказати паралельні явища в єзуїтських та піарських колегіях з одного боку і в Києво-Братській колегії – з другого.

Школи єзуїтські та піарські були підпорядковані головному керівництву орденського генерала, якого в провінціях змінював провінціал, обраний генералом на три роки. При провінціалі завжди були 4 консультанти або радники, а також він обирав префектів та вчителів. Головна мета – знаходження серед молодих монахів свого ордену людей, які здібні до вчительської

діяльності. Керував колегією ректор, який призначав учителів, екзаменувати абітурієнтів, розмішувати їх по класам відповідно до здібностей, проводити два рази на рік іспити та успішних переводити в вищі класи. Помічником ректора в керівництві школою був префект, обов'язком якого було виконання уставу організації школи і плану наук, хоча б один раз в місяць відвідати лекції кожного вчителя і переглядати конспекти учнів. На ньому лежала організація диспутів та публічних іспитів. Префект назначав директорів чи інспекторів, які повинні підкорятися йому; а хоча б один раз на місяць повинен відвідувати квартири учнів, а хворих – відвідувати щодня, слідкувати за відвідуванням лекцій. Єзуїтські школи були вищі та багатолюдніші, і тому для нищого розряду (власної школи) назначався другий префект, як це було, наприклад, в Познані, Калиші, Люблені, Сандомирі, Брунсберзі, Крожах і т. д. В такому випадку перший префект контролював класи (курси) богослів'я та філософії, другий – класи нищі, починаючи з піітики і риторики; хоча з питань шкільних покарань обидва зверталися до ректора. Другий префект (префект нищих класів) зобов'язаний був кожні два тижні бувати на лекціях у підлеглих йому вчителів, приймав до школи учнів, переводив у вищі класи, керував письмовими та усними іспитами; назначав в кожному класі декуріона з наполегливіших та кращих учнів, якого інші учні повинні були слухатися. Юнаків, належавших до свого ордену в майбутні вчителі, єзуїти та піари зазвичай брали з учнів риторики і філософії та посиляли їх на два роки в свої новіціати для підвищення духовної кваліфікації. На протязі наступних двох років, повторивши раніше вивчене в колегії, підготовлені юнаки призначалися вчителями нищих класів граматики, де мали викладати три роки. Після цього, на протязі 4 років вони слухали богослів'я і після річного курсу, назначалися вчителями в вищі класи піітики, риторики, філософії, богослів'я, проповідників, духівників.

В церковній історії Києва мали важливе значення печерський монастир і Академія. Лавру і Академію можна назвати вінцем, який прикрашає багато вікову історію „Иерусалима русской земли”. /Труды Киевской духовной Академии. Тип. Акц. Об-ва „Петр Барский в Киеве”. Кн.1, – 1911 г./ Започаткування печерського монастиря відноситься до самого початку християнської історії Києва. Доли християнського Києва були тісно пов'язані з його печерським монастирем, який був створений „без злата и серебра” /Труды КДА, Тип. Акц. Об-ва, – Кн.1. – 1911 г./, бувший справжньо-народним монастирем, він швидко встиг стати дійсно духовним осередком історії стародавньої християнської Русі. Свого високого історичного значення печерський Київський монастир не втратив і після того, як пав політично Київ. На початку XVII століття до Києва, після тривалого культурно-політичного знічев'я, знову стає осередком релігійно-духовного відродження всього західно-руського краю. Завдяки турботам Києво-Печерського архімандрита Єлисея Плетенецького почала стала власністю монастиря і почала функціонувати типографія в 1606 році. До кінця другого десятиліття XVII століття Києво-Печерська типографія розгорнула живу та змістовну діяльність. Навколо неї, стараннями Єлисея Плетенецького, був зібраний осередок освічених поборників православної віри. Такими, наприклад, були Захарій Копистянський, Лаврентій Зизаній Тустановський, Тарасій Левкович Земка,

Памва Беринга, Гаврило Дорофєйович, Стефан Беринга, Тимофій Олександрович, Йосиф Кирилович. Книги, що видавалися в даній типографії крім ідейної спрямованості розвивали національну свідомість. Тому не дивно, чому саме тут, на засадах „вічного та доброго” заснують Києво-Могилянську Академію, але спочатку це була школа, заснована богоявленським братством. Стосунки між лаврою та академією склалися на основі повної згоди та співчуття. [Труды КДА. Тип. Акц. об-ва. – Кн. 1. – 1911 г.] Таким чином майбутня Академія стає самостійним закладом, який поєднав у собі школу при Києво-Печерській лаврі з братською Богоявленською.

Безперечно, і Петро Могила хотів організувати в південно – російській православній церкві щось подібне до духовного ордену, з Київською Академією на чолі. В 1633 році він отримав від польського короля Владислава IV особливу грамоту на реорганізацію свого київського училища в академію. Нажаль, коронний канцлер Заджик, єпископ Хелмський, під канцлер Фома Заморський не погодилися додати до грамоти печатки. Сам Петро Могила називався старшим братом, опікуном, наглядачем та захисником Києво–Братської Колегії, який мав право проводити богослужіння з палицею, тобто користувався правами архімандрита, керував не лише Київською Колегією, а й підлеглим їй другорядним колегіям, а тому іноді називався „провінціалом”. Перший ректор Києво–Могилянської Колегії Ісає Трохимович Козловський в списках ігуменів та ректорів Києво–Братських називається також „провінціалом колегіуму Київського і Гойського, який з монастирем належать до монастиря Братського Київського”. Крім Гойської Колегії, Києво–Братської Колегії при Петрі Могилі підлеглими ще були колегія Вінницька та школи Кременецькі. В 1636 році Петро Могила, благословляючи Кременецьке Православне Брацтво і школи при ньому, постановив умову, щоб в усіх школах ”ведлугь порядку школь кїевских, знаючи однак звърхньшого ректора тихъ же школь кїевскихъ, науки визволенїи розними язики трактовано”. [„Труды Киевской духовной Академии”, сентябрь, 1887 г. – стр. 128.]. Крім того, Петро Могила старався започаткувати школи в Москві, Валахії, Молдові. В 1640 році він просив царя Михайла Федоровича створити в Москві особливий монастир, в якому могли б жити старці і браття київського монастиря „и обучать детей боярских и простого народа грамоте греческой и славянской, и уведомлял, что, по неоднократной просьбе валашского воеводы Василия, уже послал к нем у благообразных иноков и добре ученых учителей” для закладів школи.

Для започаткування шкіл в 1640 році в Ясси, в Молдову, посланий був колишній ректор Києво–Братської Колегії Софроній Почаївський, померлий в Яссах того ж року. В 1640 році була видана постанова на майбутні роки про підготовку для шкіл вчителів із монахів, але не постригати не бувших на „послушаний” в Київському Пустинно–Миколаївському монастирі.

Отже, створено було в даному монастирі під керівництвом Ісаї Трохимовича Козловського монашеський новіціат. Але план Петра Могилы здійснився не повністю. Ректор Києво–Братської Колегії в основному був і ігуменом Києво–Братським, і викладачем в вищих класах Колегії, але не завжди: іноді ректор не викладав, а іноді навіть не був Києво–Братським ігуменом, як наприклад Іоасаф Краковський в 1693 – 1697 роках.

Справедливо зазначимо, що на Україні різні католицькі ордени

засновували школи. Наприклад, з'явився базилянський орден та базилянські училища на початку XVII століття, вимоги єзуїтів сумлінно дотримувалися. Існували також протестантські середні навчальні заклади (к. XVI – поч. XVII ст.). Прослідковується істотна відмінність протестантських шкіл від єзуїтських в питаннях задоволення суспільних потреб в освіті, так як протестанти надавали повний розвиток рідному слову, а єзуїти – категорично заборонили.

Головний акцент в системі освіти протестантських шкіл робиться на класичній освіті. Отже, виокремлюється тенденція про необхідність освіти „не церкві тільки, але й державі та всьому людству”. [Харлампович К. В. Западнорусские православные школы XVI – начала XVII века, отношение их к инословным. – Казань., 1898.]

Піарські і особливо єзуїтські колегії привертали до себе увагу молоді польської знаті, бідної шляхти і навіть простолюдинів. При колегіях утворювалися конвікти або гуртожитки, в яких діти вищих класів мали за гарну плату, під наглядом регента, стіл і квартиру, відвідуючи школу нарівні з іншими юнаками. Інші жили на приватних квартирах. Бідна шляхта віддавала своїх дітей в єзуїтські колегії, наймали у будь-якого ремісника будиночок та присилали їм провізію.

Києво–Братська Колегія у відношенні способів утримання своїх учнів більш схожа була на піарські колегії, ніж на єзуїтські, де в широких масштабах використовувалися способи приниження бідних учнів. Єзуїти і піари не приділяли особливої уваги навчанню і втлумачували своїм вихованцям, що наука не є основна мета їх перебування в школі, а є тільки засіб для отримання спасіння.

Для досягнення даної мети вони робили акцент на публічному вихованні, яке мало релігійний і навіть фанатичний характер. Єзуїти давали своїм учням читати: *Przyklady mak piekielnych*; *Petko N. Panny Maryi*; *Slonecznik Drexeliusza*; *Pisma Kasprra Druzbeckiego* і т. д. – аскетичні твори.

З порівняння правил та порядків Києво – Братської Колегії з відповідними правилами і порядками єзуїтських і піарських колегій не можна не побачити, що шкільний устрій Києво – Братської Колегії в загальних рисах запозичено у єзуїтів та піарів. Місцями є навіть буквальні запозичення деяких порядків Києво – Братської Колегії у єзуїтів та піарів, як, наприклад, про шкільного провінціала і взагалі про керівництво Колегії, про цензорів, директорів, аудиторів, інспекторів. При всій схожості і вагомій відмінності між єзуїтськими та піарськими школами з одного боку і Києво – Братської Колегії – з другого, а саме:

1) коло предметів, які викладалися в Києво – Братській Колегії було трохи менше, ніж у відповідних колегіях. Не говорячи про те, що в Київській Колегії до 1689 року не викладалося догматичне богослів'я, а курси філософії і риторики були коротші, ніж в піарських колегіях: тут курс риторики для орденських вихованців тривав два роки, а філософія – три роки, так як в Київській Колегії риторика викладалась один рік, а філософія – два роки, хоча існували винятки. Зазначимо, що в стародавніх підручниках Києво – Братської Колегії по філософії ми не знаходимо етики чи моральної філософії, в філософському класі не викладалась математика чи географія.

2) В Києво – Братській Колегії було менше релігійної формалістики і

обрядовості, ніж в колегіях єзуїтських чи піарських: учні і студенти кияни ходили на літургію не кожен день, а тільки в неділю і святкові дні; молилися перед початком уроків не на колінах, а стоячи. Також ніде не спостерігається релігійний фанатизм у киян порівняно з єзуїтами.

3) Шкільна дисципліна в Києво – Братській Колегії була набагато строгіша, ніж в єзуїтських і навіть піарських школах. Єзуїти завжди прагнули зацікавити багату молодь для вступу в школу, даючи різні поблажки, чого не було в піарських школах, які відрізнялися порівнянним високим рівнем дисципліни. В період підкорення Києва Польщі вихованці Києво – Братської Колегії поводити себе скромніше, навіть, піарських вихованців.

4) Києво–Братська Колегія, запозичивши все, що стосується питань віри і моралі, намагалась замінити католицизм православ'ям. В зв'язку з такою тенденцією, змінюючи католицькі благочестиві роздуми, Петро Могила видав свій „Анфеологіон” 1636 році. Піарський катехізис Петра Канизія для нищих класів був змінений в Києво–Братській Колегії спочатку „Собранием короткой науки о артикулах веры православно христианской”, Петра Могили, а потім кратним катехізисом на південноросійській книжковій і латинській мовах, Варлама Ясинського. На відміну від викладання древньокласичних латинських письменників та істориків в єзуїтських і піарських колегіях, в Києво–Братській Колегії викладались церковні історики, наприклад Георгій Кедрин. Правила латинської риторики були застосовані Іоанікієм Галятовським до православної церковної проповіді в його „Науке о способе сочинять проповіди”.

Висновок очевидний, Києво – Братська Колегія була не рабським копіюванням єзуїтських і піарських шкіл, відбувається пристосування та видозміна шкільної системи до потреб православ'я XVII століття. Постає доцільне питання, чому засновник Києво – Братської Колегії Петро Могила за взірць обрав саме школи єзуїтські і піарські, а не інші?

Огляд усіх типів середніх навчальних закладів, що існували на той час в кінці XVI – на початку XVII ст. в Україні дозволяє нам зробити висновок про невідповідність тогочасної середньої освіти вимогам суспільно-політичного розвитку країни, так як майже повністю перебувала в руках іновірних конфесій. Відкриваючи новий етап у розвитку освіти в Україні, забезпечуючи духовні та релігійні потреби, саме українського суспільства, братства починають утворювати школи. Використовуючи давні традиції, змінюється тенденція та напрямок освіти в даних школах.

Нове наукове мислення проникало в Україну починаючи з другої половини XVII століття завдяки виробленій звичці мандрувати різними країнами з метою завершити свою освіту. Зазначимо, що перші університети виникли у Західній Європі.